

תכשיטים מזהב ומברונזה מהכפר בן התקופה האסלאמית הקדומה בנחל עומר

אילה לסטר

בחפירה בנחל עומר נמצא מכלול קטן של חפצי מתכת (ר' בן-מיכאל, ישראל ונחליאלי 2017), ובו ארבעה תכשיטים: תכשיט—תליון או עגיל—עשוי לוחית זהב ושלוש טבעות ברונזה.¹ זמנו של תכשיט הזהב אינו ברור, אך זמנן של הטבעות הוא המאות הו'–הז' לסה"נ, תאריך התואם את זמנו של האתר (ר' כרמי וסגל 2017).

תכשיט זהב

התכשיט (מס' ר"ע 1633-1983; 2.2 ס"מ גובה, 1.7 ס"מ רוחב; איור 1) מעוץ, אך אפשר לשחזר את צורתו: פירמידה שראשה קטום, ולה שתי פאות מקבילות רחבות ושתי פאות מקבילות צרות. אל הפינות של בסיס הפירמידה חוברו ארבע טבעות, מהן נותרו שתיים; מן הטבעות נתלו פנינים או אבנים יקרות. דופנות התכשיט עוטרו לרוחבן בשורות של דגמי סכסך. לחלקו העליון של התכשיט חוברת רצועה שטוחה, שממנה תלתה שרשרת או, לחלופין, הוצמד אליה חישוק לתלייה. בין הפאות יש עיטור ברצועות של דגם סכסך. דופנות התכשיט עוטרו בעזרת אזמל עדין בחריטה מן הצד הפנימי כלפי חוץ בטכניקת repoussé. לפיכך, נראה שהתכשיט הוכן על לוחית זהב שטוחה, ולאחר שעוטרה היא קופלה לצורת פירמידה; לבסוף, הולחמו הלולאות לפינות הבסיס.

0 1

איור 1. תכשיט זהב.

לתכשיט לא נמצאו מקבילות, אולם תליון דמוי פעמון מאוסף מוזיאון Staatliche בברלין מזכיר במעט את הפריט מהחפירה. התליון עשוי זהב ומעוטר בשבכה של דגמי מעוינים ושריגים. התליון מתוארך למאה ה' לסה"נ, ושייך לקבוצת תכשיטי ה-Diatrita, המאופיינים בדיקור ובניקוב פני התכשיטים באמצעות חרט עדין. מקורה של קבוצה זו בתקופות הרומית המאוחרת-הביזנטית (המאות הג'-הז' לסה"נ), והיא כוללת שרשרות, תליונים, נטיפות, צמידים, עגילים, טבעות, סיכות וחלקי חגורה (Yeroulanou 1999; 2010). לעתים הוכנו הדגמים בתבליט בטכניקת repoussé ועוטרו בדומה לתכשיט מהחפירה.

באוספי מוזיאונים נמצאים תכשיטים אחרים המעוטרים גם הם בדגם סכסך. במוזיאון המטרופוליטן בניו-יורק יש שרשרת ועליה תליון צלב מרכזי ומצדיו נטיפות דמויות אמפורה שעוטרו בדיקור בדגם סכסך. השרשרת מתוארכת למאה ה' לסה"נ (Yeroulanou 1999: No. 44). במוזיאון לארכיאולוגיה באתונה יש נטיפה דמוית אגס ובמרכז תימורה המוקפת ברצועה בדגם סכסך. הנטיפה מתוארכת למאה ה' לסה"נ (Yeroulanou 1999: No. 219). לקבוצה זו שייך גם טיפוס נפוץ של עגילים דמויי סהר, העשויים לוחית זהב שעוטרה מבפנים כלפי חוץ בדגמי ציפורים וצמחים וברצועה של דגמי סכסך סמוך לשוליים. קבוצה זו מתוארכת בעיקר למאות ה'–הז' לסה"נ (Ross 1965: Nos. 87, 89, 90; Hasson 1987: Nos. 2, 3; Yeroulanou 1999: Nos. 475–588), ואף ממשיכה להתקיים עד המאה הח' לסה"נ, אל תוך התקופה האומיית (Weitzmann 1979: No. 290; Brosh 1987: 8). דומה כי הזהות בין התכשיט שלפנינו לתכשיטים מן המאות ה'–הח' לסה"נ עשויה להצביע על זמנו.

פריט דומה לתכשיט מנחל עומר נמצא גם במכלול בן התקופה הפאטימית (המאה הי"א לסה"נ). זהו תליון משולש עשוי מחוטי פיליגראן בדגם שבכה. בפינות התליון יש לולאות שעליהן נתלו פנינים (Galerie Nefer 1995: Nos. 126, 127; Spink and Ogdan 2013: No. 61). שני התכשיטים דומים במתאר הצורני ובלולאות שבשולי התליון, וייתכן כי התליון מהתקופה הפאטימית נוצר בהשראה של אב-טיפוס מהתקופה הביזנטית או האומיית, למרות שהם שונים לחלוטין בצורתם.

טבעות

בחפירה נמצאו שלוש טבעות ברונזה (איור 2). טבעת 1 (מס' ר"ע 1634-1983; 1.7 ס"מ קוטר חיצוני, 0.3 ס"מ עובי, 1.3 ס"מ קוטר המילואה [bezel]) עשויה לוחית מתכת שטוחה המתרחבת לקראת המילואה. חישוק הטבעת קטן, ולכן נראה שהיא יועדה לילדה. לטבעת 2 (מס' ר"ע 1632-1983; 2.1 ס"מ קוטר חיצוני, 0.1 ס"מ עובי, 0.7 ס"מ קוטר המילואה) חישוק

איור 2. טבעות ברונזה.

דק ומילואה דמויית פירמידה קטומה והפוכה שהולחמה לחישוק. המילואה מעוטרת בדגם של כוכב שלו חמישה קודקודים. טבעת 3 (מס' ר"ע 1983-1635; 1.9 ס"מ קוטר חיצוני, 0.15 ס"מ עובי, 0.6 ס"מ קוטר המילואה) עשויה חישוק ההולך וצר, ולו מילואה רחבה ומעובה ללא עיטור. טבעות דומות לטבעות 1 ו-3 נמצאו בסרדיס, ואחת מהן מתוארכת לתקופות הרומית- הביזנטית (Waldbaum 1983: Nos. 826, 832). טבעת שלה חישוק שטוח או קמור ומילואה עגולה או סגלגלה שהולחמה לחישוק שויכה על ידי דוידסון לטיפוס N, המתוארך למאות הד'–הו' לסה"נ (Davidson 1952:230–231, 244, Pl. 106:1945). טבעת שלה חישוק שטוח המתרחב במילואה, שעוטרה בחריטה בדגמים אחדים, ובהם כוכב בעל חמישה קודקודים, שייכת לטיפוס L של הטבעות מקורינית; ראשיתן במאה הו' או הז' לסה"נ, והן היו נפוצות מאוד במהלך המאות הי"א–הי"ב לסה"נ (Davidson 1952:230, 232, Pl. 104:1872–1873).

סיכום

הטבעות תוארכו למאות הו'–הז' לסה"נ. תאריך זה עולה בקנה אחד עם זמנו המשוער של תכשיט הזהב בשלהי התקופה הביזנטית ובתקופה האומיית. תאריך זה מסתמך גם על תיארוך ממצא כלי החרס וכלי הסטיאטיט שנמצאו בחפירה (ר' בן-מיכאל, ישראל ונחליאלי 2017). דומה כי תכשיט הזהב היה במקור תליון מטיפוס תכשיטי Diatrita. תכשיט זה יחידאי, אך הוא שייך לקבוצה מוכרת של תכשיטים מהודרים מאוד, שהופיעו לראשונה בתקופה הביזנטית וחדלו להתקיים בראשית התקופה האסלאמית הקדומה. עד כה טרם נמצא פריט דומה בין התכשיטים המוכרים משלהי התקופה הביזנטית וראשית התקופה האומיית, לא בחפירות ולא באוספים. דומה כי תכשיט זה הוא המאוחר ביותר שהתגלה מקבוצה זו.

הערה

¹ ברצוני להודות ליגאל ישראל שמסר לי חומר זה לפירסום. את המאמר ערכו רחל קודיש־ושדי ודפנה תובל־מרקס.

הפניות

בן-מיכאל י', ישראל י' ונחליאלי ד' 2017. נחל עומר: כפר מן התקופה האסלאמית הקדומה בערבה. *חדשות ארכיאולוגיות — חפירות וסקרים בישראל* 129 (5.11). http://www.hadashot-esi.org.il/Report_Detail.aspx?id=25325 (תאריך גישה 5.11.2017).
 כרמי י' וסגל ד' 2017. מדידות גיל רדיומטריות. בתוך י' בן-מיכאל, י' ישראל וד' נחליאלי. נחל עומר: כפר מן התקופה האסלאמית הקדומה בערבה. *חדשות ארכיאולוגיות — חפירות וסקרים בישראל* 129 (5.11). http://www.hadashot-esi.org.il/Report_Detail.aspx?id=25325 (תאריך גישה 5.11.2017).

Brosh N. 1987. *Islamic Jewelry* (The Israel Museum). Jerusalem.

Hasson R. 1987. *Early Islamic Jewellery*. Jerusalem.

Davidson G.R. 1952. *Corinth XII: The Minor Objects*. Princeton.

Galerie Nefer 1995. *Ancient Jewellery from the Classical World* (Exhibition Catalogue). Zürich.

Ross M.C. 1965. *Catalogue of the Byzantine and Early Medieval Antiquities in the Dumberton Oaks Collection II: Jewelry, Enamels and Art of the Migration Period*. Washington, D.C.

- Spink M. and Ogden J. 2013. *The Art of Adornment: Jewellery of the Islamic Lands I: The Nour Foundation*. London.
- Yeroulanou A. 1999. *Diatrita: Gold Pierced-Work Jewellery from the 3rd to the 7th Century* (Benaki Museum). Athens.
- Yeroulanou A. 2010. Important Bracelets in Early Christian and Byzantine Art. In C. Entwistle and N. Adams eds. *'Intelligible Beauty': Recent Research on Byzantine Jewellery* (The British Museum). London. Pp. 40–49.
- Waldbaum J.C. 1983. *Metalwork from Sardis: The Finds Through 1974* (Archaeological Exploration of Sardis Monograph 8). Cambridge, Mass–London.
- Weitzmann K. 1979. *Age of Spirituality: Late Antique and Early Christian Art, Third to Seventh Century*. New York.

GOLD AND BRONZE JEWELRY FROM AN EARLY ISLAMIC VILLAGE IN NAḤAL OMER

AYALA LESTER

An excavation in Naḥal Omer yielded a small assemblage of metal artifacts (see Ben-Michael, Israel and Nahlieli 2017). It included four items of jewelry: an ornament made of a gold sheet—either a pendant or an earring—and three bronze rings. The date of the gold artifact cannot be ascertained, but the rings date from the sixth–seventh centuries CE, a date that is compatible with that of the site.

Although the gold ornament (IAA 1983-1633; 2.2 cm high, 1.7 cm wide; Fig. 1) was found crushed, it is possible to reconstruct its shape: a truncated pyramid, with two wide opposing faces and two narrow opposing faces. Four rings were attached to the corners of the pyramid's base, of which only two remain; pearls or precious gems would have hung from the rings. The sides of the ornament are decorated with horizontal zigzag bands. A flat strip for attaching a chain or a hanging loop was fastened to the upper part of the ornament. The sides between the faces are decorated with a zigzag motif. The sides were embellished using a fine chisel, engraving from the inside out in the repoussé technique. The ornament was probably prepared on a flat gold sheet and folded into a pyramid once the decoration was complete; only then were the rings soldered to the corners of the base.

Three bronze rings (Fig. 2) were also found. Ring 1 (IAA 1983-1634; 1.7 external diam., 0.3 cm thick, 1.3 cm bezel diam.) is made of a flat sheet of metal that thickens toward the bezel. Its small size suggests that it was made for a young girl. Ring 2 (IAA 1983-1632; 2.1 external diam., 0.1 cm thick, 0.7 cm bezel diam.) has a thin shank, and its truncated pyramidal bezel was inverted and soldered to the shank. The bezel is embellished with a five-pointed star motif. Ring 3 (IAA 1983-1635; 1.9 external diam., 0.15 cm thick, 0.6 cm bezel diam.) has a tapered shank and an undecorated, elongated and thickened bezel.

CAPTIONS TO ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Gold ornament.

Fig. 2. Bronze rings.